

ІСТОРІЯ МІСТ І СІЛ

Галина Горіла, Тетяна Кузьменко

●

ПЕРЕВОЛОЧНА *

Село Переволочна, відоме як стародавнє поселення, розташоване в долині річки Удай. Назва села походить від слова «переволока» і вказує, що саме тут, на тихоплинному Удаї, і був «волок для суден». Щоб не об'їжджати сім кілометрів коліном річки, човни перетягували — переволокали — на інший берег. На місці переволоки суден і з'явилися перші поселенці. На території Переволочної знайдено кургани епохи бронзи (11 тис. до н. е.). Вперше село Переволочна згадується в 1092 р. «1092 г. взяша 3 града Песочень, Переволоку, Прилук и много села воеваша по объема сторонами». Таким чином, Переволочна вже в XI ст. була «градом». Ще одна версія походження назви цього мальовничого села: на шляху з Прилук до Ромнів через Удай доводилось товари переправляти, «гтереволокать» через річку. На місці переправи утворилось поселення, яке спочатку мало назву Межиріччя, а вже пізніше Переволока.

Пращури переволочанців були свободолюбиві, непокірні. І саме за це село зруйнували татаро-монгольські завойовники. Сотенне містечко війська козацького відродилося на початку XVII ст. і тоді належало князям Вишневецьким. З 1664 року Переволочна втрачає статус сотенного центру, бо належить Л. Горленку. Далі Переволочну віддають полковим сотникам І. Марковичу, Лукомському. У XIX ст. село належить поміщикам Милорадовичам, які мали тут маєток, економію. І зараз колишні землі панів називають Трест. У с. Переволочній був і чудовий маєток Є. А. Арсенєвої — бабусі М. Лермонтова. За переказами сам М. Ю. Лермонтов двічі побував у Переволочній, в 1817 та 1837 р.р. Старожили села згадують, що маєток знаходився при в'їзді в село, і є здогади, що, можливо, він був на Хвастовщині — це назва, одного з кутків села.

Після панів Милорадовичів частково дожили до наших днів ставки. А ще розповідають, що був тут красивий парк з липовою алеєю та чудова бібліотека, яка, на жаль, не збереглася.

Все село Переволочна поділено на кутки. Назви деяких такі давні, що ніхто вже й не пам'ятає, чому саме так вони називаються. Довжок — крайній куток села, що впирається в ліс. Називається так тому, що на цьому кутку жив багатий чоловік Довжик. За честь вважалось народитися у Довжику. Що характерно, кутчани завжди живуть, однією великою родиною. Разом відзначають родини, іменини, гуляють весілля, разом проводжають в останню путь.

*Прилуцького району Чернігівської області.

Якийсь сердитий на дівчат дотепник назвав один з кутків Яловіва, бо примітив, що з цього кутка найпізніше виходили заміж, «яловіли». Комарівка — у цьому місці село оточили болота, які аж кишать комарами. Один з кутків носить назву Конахівщина від власного імені Конах. Цей чоловік прославився великою кількістю доньок. Здавна в Переволочній найбіднішим, але найвеселішим вважався куток Піски. Землі там — суцільні піски. Ще одна легенда розповідає, що хутір Носуловщина, який тепер став кутком, колись належав полковнику Носу.

Цікаві назви мають й угіддя. Протока в плавнях називається Бакаї. Бакаї славилися великою кількістю млинів, як водяних, так і вітряних. Мочар — мокрота, моча, мочай. Завжди мокре місце. Навіть у найбільшу спеку тут ніколи не просихало.

Залишив про себе згадку матрос, який колись забрів у село. А прославився він своєю майстерністю відшукувати місця для колодязів, відчував, де найближче підходить до поверхні вода. На честь матроса і було названо шпиль — Матросів. На кордоні сіл Переволочна та Ряшки є місце, яке названо Могили. Колись тут був (за переказами) шведський табір, куди возили воду та вино. Є ще дві могили — Джигальова та Дихалова. Певне, назви їх походять від власних імен. Знайшлося місце і Сонному ярку. Старі люди кажуть, що навесні, там зацвітала велика кількість квітів — сон-трави. Стільки квітів як там, не бувало ніде!

Урочище Бугаєве... Одні люди кажуть, що дуже багато було там водяних бугаїв, а інші подекують, що урочище належало дужому, «як бугай» чоловікові. Крутенька долина — дуже урвисте місце, круте.

Поля мають також промовисті назви. Герасименків клинок. Поле належало добродієві Герасименку і клинком входило у ліс. Поблизу Переволочної Муховець — болітце, заросле лепехою. Вода в ньому застоюна, своїм запахом принаджує мух. Мух там — як лепехи! Звідси і назва. А скільки ще угідь залишилось поза увагою, бо не вдалося з'ясувати, звідки походять їх назви.

Як і в усіх селах нашого краю, люди в Переволочній знають один одного за прізвиськами. Походять вони здебільшого від власних імен. Андри — від діда Андрія; Оверки — від Оверка; Хомини — від Хоми; Вікториха — від Віктора; Прохорі — від Прохора; Миронівни — від Мирона та ще багато інших. Один рід називають Рябенкові від діда Максима, який був рябуватим.

Ще один старенький увіковічив себе і свій рід дивовижним прізвиськом Гоптітірі, бо дуже вже був завзятим танцюристом ще й підігрував собі губами. Кухарі — всі жінки зроду були гарними куховарками. Ще одне підтвердження сили і кмітливості переволочанських чоловіків втілило в себе прізвисько Вовкодав. У роду був дуже добрий мисливець, який, особливо любив полювати на вовків. І у нього був свій індивідуальний метод. Спочатку дід вистежував, віднаходив лігво, потім вилазив на дерево і чекав, поки з'явиться вовк. Так з дерева і нищив вовків.

Ще траплялося так, що прізвиська давали, щоб якимось відрізнити людей. Наприклад: свого часу були в Переволочній два Повхи Миколи Івановичі. Один Повх був швидкий, моторний, все в нього в руках так і горіло, то й називали його Гарячка. Інший же — повільний, сонний. Єдине, що швидко робив — то це красиво свистів. Звідси — Байбак (Бабак).

Звісно, дісталось і переволочанським жінкам. Дуже балакучу жінку, яка швидко говорила, «лепетала» називали Лепетею. Дуже причепливу — Сльотиха. Дуже веселу, стрекотушку — Сорокою. Звичайно,

прізвиська бабунь передавалися і далі по роду. А ще була в селі гарна баба Ганна. А ще кращою була в дівках. Але на старість біс попутав— почала хизуватися красою. І зветься весь рід Кокетки. Взагалі, у Переволочній, судячи з прізвиськ, жінки веселі, відчайдушні. Химчини — від баби Химки, яка була весела, добра. Згадують, як вона, вийшовши заміж, одного дня взяла санки та побігла до молодих на гірку! Звичайно, який свекрусі це сподобається. А під голод ходила по селах і міняла одяг на хліб. Але не завжди це доносила до хати: по дорозі роздавала голодним, бо дуже вже була жаліслива. А баба Чубучка могла що завгодно «відчубучить». І за родиною це веселе прізвисько зачепилось.

Траплялися із сільчанами кумедні і трагічні випадки. А рід після цього залишався з прізвиськом. Рушай — дід мріяв літати. Для цього прив'язував до рук рядна і стрибав з клуні. До неба так і не долетів та пам'ятає для нащадків збереглась. Або ось таке прізвисько — Кавава. Звідкіля воно в Переволочній? Виявилось, якийсь далекий родич плавав по морях, бував у різних країнах, та й захотів рідних здивувати. Толе вислав дідові та бабі порошок какао. Звідки ж старенькі могли знати, що то? А дивному порошку відразу знайшли застосування. Баба розвела його, як глину, та й помазала припічок.

За переказами старожилів, купив пан Милорадович у Гурбинцях письменного кріпака. За його розум, дотепність пан подарував кріпаку волю, та ще й землі трохи. А землякам залишилось на згадку прізвисько Писаренко та ярок на межі Переволочної і Лисок — Писаренків.

Здавна не любили в Переволочній брехунів та хвальків. Розказують, що якийсь Головенко, прадід чи ще, може, й далі, вихвалявся по селу, що в нього на городі вродила картопля, як голови. Насправді ж картопелька була, як горіхи. З того часу на все, що вродило малим, кажуть: «Ти дивись, як Головенкова голова!» А прадід Мацько «мацьорив» (душив) всіх підряд. Ще два прізвиська Гусачка та Гороб'янка. В першому випадку прапрабаба Марина виходила заміж за багатого чоловіка Хому. А в придане Марині дали одну гуску. Цікаво, що і Маринину дочку Наталку теж спіткала така доля! Щодо іншого прізвиська, то жив у Переволочній приймак, козак з Дону Воробей. А на український лад його прізвище зазвучало як Г'оробей. І понині в Переволочній донські «гороб'янчишини» живуть!

Незлюбило жіноцтво Переволочної багатого чоловіка, який хоч і мав чимало землі, але так і не одружився, як говорять «просюрчав» усіх дівчат. Але рід його не забув, бо прізвисько і досі мають Сюркало.

Все це тільки маленька частинка історії села, його етнографії, його народу. І дуже жаль, що загублюються серед років згадки і розповіді, замулюються наші духовні джерела. Нам би відродити все це! Які неоціненні скарби ми б знайшли...

